

Taani mõisavalitseja elamusi 1917. ja 1918. aasta Eestis

Vello Helk

■ 2005. aasta viimases Tunas ilmus tõlge taanlase Jens Peder Andersen'i mälestustest Haimre mõisa valitsejana revolutsioonaaastal 1905. Sissejuhatuses on öeldud, et pärast lühiajalist viibimist Venemaal tuli ta 1915. aastal tagasi ja sai jälle valitsejaks ühes Läänemaa mõisas, mille nime ta aga ei maini. Vahepeal õnnestus Taani Riigiarhiivi abil see koht üles leida, sest Andersen esitas pärast sõda taotluse sõja ajal Vene sõjaväe poolt tekitatud kahjude hüvitamiseks, kokku 14 394 rubla ulatuses.¹ Taotluse registreerimisest selgub, et Andersen oli valitseja Mihkli kihelkonnas Oidrema mõisas, praeguse Koonga valla territooriumil. See oli 3725 hektari suurune rootsiaegne rüütlimõis, mille juurde kuulusid Karinõmme kõrvalmõis – 2063 ha – ja Väänja karjamõis. Nendega seoses mainitakse nelja küla: Emmu, Oidrema, Paimvere ja Tõitse.

1905. aasta rahutuste ajal jäi Oidrema mõis põletamata. Ülestõusnute relvastatud salk sõitis regedel mõisa, paruni relvad võeti kaasa, purustati mõisa sisustus ja lasti jooksva viina- ja veinitagavarad. Ka karistus-salgad polevat siinseid inimesi arreteerinud ega peksnud. Tõnis Braksi arvates polnud tookordne omanik, parun Maydell, vist väga verejaneline mees.³

1913. aastal oli mõisa omanik Erich von

Rosen, kuni 1917. aastani parun Schilling ja pärast teda Berend (Boris) Hermann Otto von Wetter-Rosenthal (1874–1940), seega ka kõnealusel ajal. Ta oli aastast 1914 Eestimaa rüütelkonna esimene sekretär, kuni enamlased ta vangistasid ja jaanuaris 1918 Siberisse saatsid. Pärast tagasijõudmist Eestisse võttis ta Läänemaa saadikuna juulis 1918 osa maapäevast Tallinnas. 1919. aasta maareformiga tema mõisaomand võõrandati, aga talle jäeti Oidrema südamik. Tema biograafias on märgitud, et aastal 1915 pidas ta Eestimaa rüütelkonna poolt läbirääkimisi K. Pätsiga Eestimaa omavalitsuse uuendamise asjus, võttis osa vastava eelnõu koostamisest ja avaldas 1914. ja 1915. aastal Tallinna Teatajas rea artikleid eestlaste lepitamisest baltisakslastega.⁴

Kahjuks ei räägi Andersen oma väga isikukesksetes mälestustes midagi oma suhetest mõisaomanikega. Ta meenutused pakuvad isiklikke lisamuljeid tolleaegsele olukorrale, eriti esimesel perioodil. Ettekäändel, et vara sakslastele ei jääks, rüüstasid Läänemaal mitmed väeosad mõisaid, tapsid tõuloomi, viisid ära hobuseid, hävitasid ja rikkusid inventari ja tagavarasid. Kubermangu komissar Jaan Poska pöördus iga kord sõjaülemuste ja organisatsioonide poole, kuid tagajärjeta.⁵

¹ Taotlus Taani kahjutasude hüvitamise nõudmise komisjonile, dateeritud 1. oktoobril 1921 Kiiu postijaamas, faksiimile tema mälestuste väljaandes (Jens Peder Andersen. Mine 38 år i Rusland 1885–1923, red. Kjær Jensen, 1987).

² Oidrema omaniku Riho Erismaa andmetel pole sellest mõisast, mis paikneb 5–6 km eemal, tänapäeval suurt midagi peale varemete järele jäänud.

³ Lihula minevikust ja tänapäevast. Toim. U. Aru. Lihula, 1961, lk. 91 (J. Ilves); T. Braks. Mälestusi Lõuna-Läänemaa mõisatest. Läänemaa Muuseumi Toimetised. V, Haapsalu, 2001, lk. 162.

⁴ Baltisches historisches Ortslexikon. Teil I. Estland. Bearbeitet von Gertrud Westermann. Köln–Wien, 1985, lk. 404 (Oidenorm); Baltische Ahnen- und Stammtafeln. 9. Jahrgang, Hannover–Döhren, 1965, lk. 54; Deutschbaltisches biographisches Lexikon 1710–1960... Herausgegeben von Wilhelm Lenz. Köln–Wien, 1970, lk. 859–860.

⁵ E. Laaman. Eesti iseseisvuse sünn. Stockholm, 1964, lk. 143.